

Перлина Північного Причорномор'я

ОЛЬВІЯ

Сергій Шеїн
заступник директора
Національного
історико-археологічного
заповідника "Ольвія"
НАН України,
с. Парутино
Очаківського району
Миколаївської обл.

Антична Ольвія, розміщена на території сучасної Миколаївської області, становить невід'ємну частину культурної спадщини України. Вона була однією з чотирьох найбільших античних держав Північного Причорномор'я. В перекладі з давньогрецької "Ольвія" означає "щаслива". Це офіційна назва міста, засвідчена у виданих ним декретах, написах на монетах, в більшості літературних джерел. Ольвія була заснована грецькими переселенцями на правому березі Гіпанісу (нині — Бузького лиману) у II чверті VI ст. до н.е. і проіснувала майже тисячу років, до 70-х років IV ст. н.е. В часи розквіту територія міста становила 50-55 га, його некрополя 500 га, а на берегах Бузького, Дніпровського та Березанського лиманів розміщались півтори сотні сільських поселень, що складали сільськогосподарську округу, хору Ольвії. На сьогодні збереглося приблизно 30 га території міста, частково розмитого водами Бузького лиману.

Упродовж усієї своєї історії Ольвія була тісно пов'язана як з античним світом, так і з племенами що її оточували - спочатку зі скіфами, пізніше з сарматами та племенами черняхівської культури. Близько середини V ст. до н. е., як роблять припущення вчені, Ольвію відвідав "батько історії" — Геродот, а в кінці I ст. н. е. відомий філософ і оратор з міста Пруса Діон Хрисостом. Багато античних авторів, таких як Страбон, Птолемей, Полібій, Діодор Сіцилістський, Пліній Старший згадують Ольвію в своїх описах Північного Причорномор'я.

З 1921 року територію Ольвії та Некрополя взяла під охорону держава. В 1926 р. Ольвія стає історико-археологічним заповідником, який з 1938 р. входить до складу Національної академії наук України. В 2002 р. Указом Президента України заповідник Ольвія отримав статус Національного. Його територія з островом Березань становить майже 290 га. Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.08.02 № 472-р. комплекс історичних пам'яток заповідника є національним надбанням України.

Перші систематичні розкопки Ольвії проходили під керівництвом Б.В. Фармаковського з 1902 по 1926 рр. Були розкопані оборонні споруди міста, багаті житлові квартали в південній частині нижнього міста, в центральній частині верхнього міста, на території цитаделі — споруди I-III ст. н. е., а також кам'яні склепи Зевсого кургану та кургану Евресивія та Арети (II половина II ст. н. е.).

Подальші розкопки Ольвії (1936-1971 р., експедиція ЛВІА АН СРСР до 1974 р.) тривали під керівництвом Л.М. Славіна (Київ), А.М. Карасьова, О.І. Леві (Ленінград). Основними результатами їхньої роботи стали відкриття теменоса Аполлона Дельфінія і агори з оточуючими її будівлями, приміщення суду, житлових будинків V-II ст. до н. е. в центральному кварталі.

З 1972 р. по сьогодні Ольвію вивчає нова генерація дослідників під керівництвом С.Д. Крижицького. Роботи цього етапу підпорядковані цілям вивчення історичної топографії Ольвії, а також дослідженню найменш ви-

вчених ділянок та культурно-хронологічних шарів міста. Окрім розкопок на суші в 1971-1977 р. експедицією Інституту археології НАН України був проведений цикл гідро-археологічних досліджень у затопленій частині Нижнього міста. Від 1998 р. експедицію очолює кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу античної археології Інституту археології НАНУ *Кранівіна В.В.* Під її керівництвом тривають розкопки території римської цитаделі, яка міститься в південно-східній частині Верхнього міста Ольвії, вздовж схилу до лиману. Тут досліджуються культурні шари VI ст. до н. е. - IV ст. н. е. — від моменту появи грецьких першопоселенців до завершення життя в Ольвії. Основні дослідницькі роботи на території некрополя зосереджені на дослідженні передмістя Ольвії V-IV ст. до н. е. та розкриття поховань елліністичного часу перших віків н.е. (керівник — *Ю.І. Козуб*).

Триває робота в північно-західній та південно-західній частині некрополя, а також на північ від Ольвії. Роботи з поточної консервації з частковою реставрацією будівельних залишків проводить *О.С. Біляєв*.

Штат заповідника на сьогодні становить 30 осіб, серед них: лаборанти-екскурсоводи, підсобні робітники, охоронці. До колективу науковців заповідника входять член-кореспондент НАН України *Крижицький С.Д.* — науковий керівник експедиції; кандидати історичних наук *Кранівіна В.В.* — начальник Ольвійської експедиції, *Буйських А.В.* — заступник начальника Ольвійської експедиції, *Біляєв О.С.* — старший науковий співробітник НІАЗ “Ольвія” та багато інших.

ПРОБЛЕМИ ЗАПОВІДНИКА та шляхи вирішення

Одна з найгостріших проблем заповідника, яка існувала упродовж і-

снування установи — відсутність охорони. Оскільки предмети античності становлять велику матеріальну цінність, територія заповідника увесь час нещадно розграбовувалася “чорними археологами”. Матеріали з Ольвії навіть і зараз можна побачити на світових аукціонах. З 2005 року на території заповідника почала працювати цілодобова озброєна охорона, яка припинила грабіжницькі розкопки городища та некрополя. Хоча передмістя Ольвії продовжує знищуватись тими ж “археологами”.

Гостро існували і внутрішні проблеми. Перша з них — відсутність у потрібному обсязі фінансування на виплату заробітної плати та для забезпечення нормального функціонування заповідника. Надання заповіднику у 2002 році статусу Національного істотно змінило становище установи, для розвитку заповідника почали надходити з держбюджету кошти.

У заповіднику функціонувала система водопостачання, прокладена ще у 1975 році, до того ж не працювала свердловина. У 2009 році було проведено ремонт системи водопостачання з установленням сучасного устаткування. Були проблеми з опаленням приміщень у зимовий період. Потужності котельні, що працювала на вугіллі, не вистачало. Працівники заповідника були змушені працювати у напівхолодних кабінетах, приміщення ж музею взагалі не опалювалося. У 2007 році заповідник під'єднали до газової мережі і нарешті за довгі роки в зимовий період в усі приміщення установи надійшло тепло.

Щороку на об'єктах античного міста здійснюються реставраційно-консерваційні роботи з метою збереження будівельних залишків та створення на місті городища музею просто

неба. Разом з цим щороку збільшується кількість відвідувачів заповідника. Якщо, для прикладу, у 2002 році заповідник відвідало до 6 тис. чоловік, то у 2009 — понад 10 тис.

На сьогодні залишається невирішеною основна проблема заповідника — схвалення Концепції Державної наукової програми розвитку Національного історико-археологічного заповідника “Ольвія”, прийняття якої з низки причин переноситься ще з 2008 року. Згідно з Концепцією для подальшого розвитку заповідника запропоновано комплексний підхід, який передбачає життєво необхідні заходи щодо збереження, належного утримання та використання його пам'яток. Це наступний крок у перетворенні Ольвії у музей просто неба та перший крок у забезпеченні збереження поселення на о. Березань. Розвиток заповідника здійснюватиметься шляхом виконання першочергових робіт з організації охорони заповідної території, укріплення берегової смуги, наукових археологічних досліджень, консервації та музеєфікації об'єктів культурної спадщини, що руйнуються, подальшого впорядкування меж заповідника та охоронних зон.

Прийняття Концепції, а далі і Програми розвитку заповідника дасть можливість розв'язати такі проблеми:

— створення сучасної інфраструктури та зміцнення матеріально-технічної бази заповідника, вирішення нагальної потреби у ремонті мереж та систем (зокрема системи водопостачання, яка перебуває в аварійному стані і вкрай необхідна для належного функціонування експедицій та заповідника в цілому);

— вирішення питань з упорядкування меж території заповідника, зокрема будівництво відсутньої до сьогодні огорожі по периметру об'єкта та створення умов для забезпечення подальшої охорони його меж від руйнівного в усіх відношеннях впливу “чорних” археологів;

— перетворення заповідника на один із центрів вітчизняного та світового туризму, що дасть можливість ще раз наголосити на важливості збереження пам'ятки для наступних поколінь як об'єкта Національного надбання з метою подальшого дослідження та вивчення, поширення інформації про об'єкт і як результат збільшення інтересу до нього у різних верств суспільства як на державному, так і на міжнародному рівні, продовження державотворчих традицій у країні, які завжди були тісно пов'язані з вивченням та збереженням історії та культури держави.

— це питання породжує необхідність у будівництві нового музею з сучасними лабораторіями та фондосховищами, готельно-житлового комплексу для прийому вітчизняних та іноземних вчених та туристів. Це має привернути увагу різних верств суспільства, зокрема інтелігенцію — вчених-істориків, митців, літераторів. З розширенням туристичної мережі всі верстви населення матимуть доступ до однієї з найвизначніших пам'яток історії України.

Як результат проведеної роботи в перспективі заплановано розробити та впровадити експозицію музею-заповідника як архітектурно-ландшафтну модель давньогрецького міста. Особливість експозиції полягає в тому, щоб

показати не лише окремі розкопи з залишками будівель, але й спробувати хоча б частково відтворити планування античного міста.

Заповідник поряд з науковою діяльністю веде культурно-просвітницьку роботу. Сюди регулярно приїждить велика кількість науковців та діячів культури з різних країн. Щороку в Ольвії проводяться різні фестивалі: грецького мистецтва “Музи Ольвії”, авторської пісні “Барди України”, семінар-зліт “Жінки-матері Причорномор'я” та виставки творів художнього мистецтва *Володимира та Тетяни Бахтових*: “Реконструкція простору”, “Ольвійські метаморфози”, “Ойкумена”, “Офорти”. Все це сприяє популяризації установи, духовному та культурному розвитку населення, зокрема молоді.

Античне місто є пам'яткою світового значення. На відміну від інших центрів античної культури в Північному Причорномор'ї, Ольвія упродовж свого існування залишилася античною. Тому необхідність підтримки цього об'єкта безсумнівна як багатої джерелознавчої бази для вивчення античного періоду в історії нашої держави. Розвиток НІАЗ “Ольвія” як археологічного, історико-культурного та туристичного центру має велике державне та світове значення, оскільки це — прояв великої уваги до вітчизняної історії та престиж нашої держави в цілому.

Запрошуємо вас відвідати історико-археологічний заповідник “Ольвія” — перлину Північного Причорномор'я!

